

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 230 ansatte (1999) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 19 - 1999

Bamble kirke med tårnet som ble oppført i 1902. Fotograf og datering ukjent)

En av våre første nygotiske kirker

Bamble kirke er en stor, korsformet nygotisk bygning oppført i tømmer og kledd med stående panel. Kirken er malt, lys gråhvit med grønlige grå hjørnekasser, vannbord og annen detaljering. Vinduene og dørene er rødbrune. Taket er tekket med rød teglstein og spiret med kopper. Det har skjedd flere større og mindre endringer av eksteriøret gjennom årene.

Kirken ble bygget i 1845 som en av de aller første nygotiske kirkene i landet. Den ble tegnet av sognepresten i Bamble, Gustav Adolf Lammers (1808-78). Han ga interiøret en spesiell og uvanlig innredning. Lammers var en kjent og omstridt mann i sin samtid. I 1856 nedla han sitt embete og gikk ut av kirken for å opprette sin egen menighet. Han var meget opptatt av kunst og var en habil maler. Han har blant annet malt flere altertavler. Kirken er med andre ord meget interessant både av arkitekturhistoriske, kirkehistoriske og personalhistoriske grunner. Den har derfor høy prioritet i kulturminnevernet - som kilde for forskning og som et monument man ønsker å legge ekstra omanke i presentasjonen av.

Fargeundersøkelse av interiøret i Bamble kirke

Før oppussingen i 1998 ble NIKU engasjert av Riksantikvaren for å fargeundersøke interiøret i Bamble kirke. Resultatet av undersøkelsen ble brukt som underlag for valget av farger og materialer. Interiøret ble fargerestaurert til utseendet fra 1895.

Vestre galleri med nytt orgel etter fargerestaurering i 1998.

Foto: BIRGER LINDSTAD

Interiørets fargehistorikk - 3 perioder

Periode 1, 1845. Interiøret var meget enkelt fargesatt og hadde umalte tømmervegger. Hovedfargen på de malte delene av interiøret, som galleriene og kor-

Avdekking av malinglag fra periode 1 og 2 på vestre galleri. Foto: KRISTIN SOLBERG

skillet, var en blek okergul farge. Denne kan sees som en imitasjon av lyst treverk, for eksempel bjørk. Deler av interiøret med sentrale liturgiske roller, som rammeverket rundt alterbildene, prekestolen, døpefonten og orgelprospektet var malt grålig hvite med bronserte staffer. Hvit farge blir ofte tolket som en imitasjon av marmor.

Periode 2, 1895. Kirkens 50-årsjubileum. Det ble foretatt oppussing og moderniseringer. Interiøret fikk tidstypisk fargesetting som var mørkere og mer fargerik enn utseendet i periode 1. De fleste interiørelementene ble malt i nyanser av grågrønt, staffert med rødbrunt. Inventar

med viktig liturgisk funksjon, som altertavle, prekestol, døpefont og orgel, samt brystninger og benker, ble malt i brune, treimite-rende farger.

Periode 3, 1951. Kirken hadde 100-års-jubileum i 1945. Den planlagte oppussingen ble utsatt til 1951 på grunn av vareknappheten under krigen. Fargene ble valgt etter forslag fra Riksantikvarens fargekonsulent. Tømmerveggene ble malt grålig okergule. Nesten all innredningen ble malt i to gråfarger. Som hovedfarge ble det brukt grå (mellomgrå) med en lysere grå på fyllinger, masverk osv. Fargekonsulenten understreket at malingen måtte være matt.

1895-fargene som utgangspunkt

Det fantes flere mulige løsninger ved valg av farger ved oppussingen av Bamble kirke:

- Bygge på den opprinnelige fargesettingen fra 1845, og tilpasse de nye elementene til denne.
- Gjenta fargesettingen fra 1895.
- Kopiere det eksisterende utseendet fra 1951.
- Skape en helt ny fargesetting, ev. bruke noen av de tidligere fargene.

Ønske om lysere kirkerom

Menigheten ville gjerne ha et lysere og mer fargerikt kirkerom og ønsket en forandring i forhold til utseendet fra 1951. Alternativet med kopiering av dette var derfor lite aktuelt, siden man gjerne ville imøtekomme menighetens ønsker så lenge de lot seg kombinere med prinsipper for behandling av historisk verdifulle bygninger.

Begrunnelsen

I samarbeid med Riksantikvaren kom man fram til at kirken og interiøret hadde gjennomgått så store forandringer i årene 1895-1902 at det ikke var meningsfylt å benytte de originale fargene fra Lammers' periode. Det ble derfor foreslått å ta utgangspunkt i utseendet fra 1895, med følgende begrunnelse:

- De senest tilførte romelementene som brystninger, benker og skorsteinspiper kom i 1895. Den nordre prekestolen var fjernet på det tidspunktet.
- Fargene var tidstypiske og tilpasset

Interiøret etter farge-restaureringen i 1998.

Foto: Birger Linstad

- interiøret og de nye elementene.
- Man slapp å ta stilling til en eventuell avluting av tømmerveggene som var umalt før 1895.
- Vi hadde tro på at interiøret ville framstå som historisk og tradisjonsriktig fargesatt, samtidig som det var lyst og harmonisk.
- Fargeforslaget ble godt mottatt av brukerne.

Noen inkonsekvenser

Inkonsekvenser i forhold til valget av 1895-fargesetting er glassmaleriet i østveggen og det lille alterkorset som begge kom i 1951. Likeså at prekestolen ble senket med ca. 80 cm i forhold til den originale høyden. Dette ble imidlertid ikke vurdert som vesentlig nok til å fravike 1895-skjemaet. Både det originale rosevinduet og alterkorset oppbevares i kirken, slik at det er mulig å

remontere delene dersom dette skulle være ønskelig.

Fargene godt mottatt

Etter hvert som malerarbeidene skred fram, viste det seg at de nye fargene ble godt mottatt. De eneste forandringene som ble gjort i forhold til fargesettingen fra 1895, var at den framstikkende delen på vestre gallerifront, den tidligere orgelfasaden, etter brukernes ønske ble malt mørk olivenbrun og olivenbrun som prekestolen, i stedet for i de lysere brun- og beigefargene tilsvarende østveggen i koret. Videre fikk benkenes ryggfyllinger en lysere brun nyanse, olivenbrun, framfor å males ensfarget mørk olivenbrune, slik de opprinnelig hadde vært. Det ble også besluttet å male orgelet i disse to fargene, og forgylle staffer og profiler.

Malematerialer

Riksantikvaren ønsker at det benyttes tradisjonelle materialer og teknikker ved oppussingsarbeider i gamle bygninger. Interiøret i Bamble kirke var tidligere malt med linoljemaling. For å oppnå et interiør med utseende og bruksegenskaper mest mulig overensstemmende med den perioden som ble valgt for restaureringen, ble det anbefalt å benytte linoljebaserte malinger. Unntatt var gulvet og benkene, der det ble brukt alkydbasert gulvmaling av hensyn til slitestyrke og hardhet.

Inneklima

Klimaet i kirkerommet påvirker materialene i gjenstander og inventar. Det er spesielt forandringer i den relative luftfuktigheten som lager skader. Elektrisk oppvarming tørker ut luften som igjen tørker ut treverket og får det til å krympe. Bevegelsene i treverket forårsaker sprekker og lager skader på malte flater, idet malingen etter hvert vil skalle av fra underlaget.

Oppskallingene i malinglagene og tørkesprekkene i treverket i interiøret i Bamble kirke før oppussingen i 1998

tyder på at klimaet i kirken har vært svært tørt. For å bevare det nyrestaurerte kirkerommet best mulig, oppfordres menigheten til å skru ned varmen når kirken ikke er i bruk.

Stoffet er hentet fra

NIKU Oppdragsmelding 085

Kristin Solberg:

«Bamble kirke, Telemark. Fargeundersøkelse av interiøret, 1998.»